

M-am dus la Comala¹, deoarece mi se spusese că acolo trăia tata, un oarecare Pedro Páramo. Mama mi-o zisesse. Iar eu îi făgăduisem că mă voi duce să-l văd de cum avea ea să se prăpădească. I-am strâns mâinile în semn că așa aveam să fac, căci mama trăgea să moară și eu eram gata să-i promit orice. „Să te duci neapărat să-l vezi, m-a sfătuit. Îl cheamă așa și așa. Sunt sigură c-o să se bucure să te cunoască.“ Atunci nu puteam decât să-i zic că așa aveam să fac și, tot spunându-i-o, am continuat să-i făgăduiesc chiar și după ce cu greu mi-am desprins palmele din mâinile-i țepene.

Încă dinainte îmi zisesse:

– Să nu-i ceri nimic. Doar ce-i al nostru. Ce avea obligația să-mi dea și nu mi-a dat nicicând. Fă-l să plătească scump uitarea în care ne-a aruncat, fiule.

– Așa am să fac, mamă.

Dar n-aveam de gând să mă țin de făgăduială. Până când, de curând, m-au cotropit visele și am dat frâu liber închipuirii. Și am început să făuresc o lume în jurul

nădejdie că acel domn, pe numele lui Pedro Páramo, era bărbatul mamei. De aia am venit la Comala.

Era la vremea arșiței, când aerul de august arde, înveninat de mirozna putredă a săpunarițelor.

Drumul suia și cobora: *Suie sau coboară, după cum te duci sau vii. De te duci, suie; de vii, coboară.*

– Cum zici mata că se cheamă satul de se zărește colea jos?

– Comala, domnule.

– Ești sigur că am ajuns la Comala?

– Sigur, domnule.

– Și de ce pare totul atât de trist?

– Vremurile-s de vină, domnule.

Îmi închipuiam că văd totul prin amintirile mamei; ale aleanului și suspinelor ei întretăiate. Și-a dus traiul suspinând fără răgaz după Comala, tânjind să revină, dar nu s-a mai întors nicicând. Eu vin aici în locul ei. Cu ochii cu care a privit, căci mi i-a dat ca să văd: *Acolo, trecând de portul Los Colimotes, e priveliștea foarte frumoasă a câmpiei verzi, ușor îngălbenită de porumbul copt. De-acolo se zărește Comala, albind pământul, luminându-l la vreme de noapte.* Glasul îi era tainic, aproape stins, ca și cum vorbea pentru sine. Mama.

– Și la ce mergi mata la Comala, se poate ști? l-am auzit întrebând.

– Merg să-l văd pe tata, am răspuns.

– Aha! a exclamat el.

Și ne-am întors la tăcere.

Mergeam la vale, iar în urechi ne suna trapul pieziș al măgarilor. Ochii ni se lipeau de somn, în arșița de august.

– Mare bucurie ai să-i faci, am auzit iar vocea celui de-alături. O să fie mulțumit să vadă chip de om, că de mulți ani n-a mai trecut nimeni pe aici. Apoi a adăugat:

– Oricine-ai fi, o să se bucure că te vede.

Sub soare, bărăganul lucea ca o lagună străvezie destrămată în aburi, prin care se ghicea zarea cenușie. Dincolo de el, un șir de munți. Iar dincolo de ei, depărtarea depărtărilor.

– Și cum arată tatăl matală, se poate ști?

– Nu-l cunosc, i-am spus. Știu doar că-l cheamă Pedro Páramo.

– Aha! Ia te uită.

– Da, așa mi-au zis că-l cheamă.

L-am auzit iar pe căruțaș exclamând.

Dădusem de el în Los Encuentros, la o răscruce de drumuri. Stăteam acolo în așteptare, când, în cele din urmă, își făcuse apariția.

– Mata unde mergi? l-am iscodit.

– Păi, la vale, domnule.

– Știi un loc care se cheamă Comala?

– Chiar acolo merg.

Și m-am dus cu el. Am mers în urma lui, încercând să-mi potrivesc pasul cu al lui, până când și-a dat seama că-l urmam și-a încetinit. Apoi am ținut-o aproape unul de altul, mai-mai să ne atingem umerii.²

– Și eu sunt fiul lui Pedro Páramo, mi-a zis.

Un stol de corbi a trecut pe cerul pustiu: *câr, câr, câr*.

După ce-am trecut peste dealuri, am tot mers la vale. Lăsasem sus văzduhul fierbinte și ne afundam tot mai adânc în vipia uscată, înăbușitoare. Totul părea că adăsta.

– E cald aici, am spus.

– Da, și asta nu-i nimic, mi-a răspuns celălalt. Liniștește-te. O s-o simți și mai abitir la Comala. Locul zace pe jarul pământului, chiar pe buza Iadului. Că, să-ți spun drept, de cum ajung în Iad, mulți dintre cei care mor pe-acolo se-ntorc să-și ia cu ei o cergă.

– Mata îl cunoști pe Pedro Páramo? l-am iscodit.

Am cutezat să-l cercetez, căci îi citisem în ochi o clipire de încredere.

– Cine-i? l-am întrebat iar.

– Ranchiuna cu chip de om, m-a lămurit.

Și a plesnit într-aiurea cu biciușca în măgarii care goneau pe drum în jos mult în fața noastră.

Am simțit cum poza mamei îmi încălzea inima în buzunarul de la piept al cămășii, parcă transpirând și ea. Era un portret vechi, ros pe laturi, singurul pe care

i-l știam. Dădusem peste el în dulapul din bucătărie, într-un blid plin cu ierburi: frunze de izma stupilor, flori de Castilia*, crenguțe de rută. De atunci, îl purtam cu mine. Era singurul. Mamei nu-i plăcuse niciodată să se tragă în poze. Zicea că fotografiile erau vrăjitorii. Și chiar așa părea să fie; pentru că a ei era străpunsă peste tot ca de un ac, iar în dreptul inimii avea o urmă foarte mare, în care ușor putea să încapă degetul mijlociu.

E chiar cea pe care am luat-o cu mine, cu gândul că l-ar putea face pe tata să mă recunoască.

– Privește, mi-a atras atenția cărușul, oprindu-se. Vezi măgura aia ca o bășică de porc? Mai departe, chiar în spatele ei, e Media Luna. Sucește-te încolo. Vezi sprânceană măgurii? Uită-te bine la ea. Acum sucește-te și-ncoace. Vezi și sprânceană ailaltă, care abia de se zărește, așa-i de departe? Ei bine, aia-i Media Luna de la un cap la altul. Cum s-ar zice, tot bărăganul, cât cuprinzi cu ochii. Al lui e tot. Numai că mamele ne-au zămislit pe-o rogojină din frunze de palmier, deși eram fiii lui Pedro Páramo. Dar și mai și e că el ne-a dus la botez. Pesemne că și matala ți s-a întâmplat la fel, nu?

– Nu-mi aduc aminte.

– Du-te dracului!

– Ce-ai spus?

* Florile arborelui de cauciuc.

- Că ajungem, domnule.
- Da, văd și eu. Ce-a fost aici?
- Un *correcaminos**, domnule. Așa le zicem la păsările astea.
- Nu, întrebam de sat, că pare tare pustiu, parcă-i părăsit. Pare gol.
- Nu pare! Așa și e. Aici nu stă nimeni.
- Și Pedro Páramo?
- Pedro Páramo a murit hăt demult.

La ceasul acela, pe ulițele tuturor cătunelor, copiii se joacă umplând seara de strigăte. În timp ce pereții negri încă mai răsfrâng lumina aurie a soarelui.

Cel puțin așa văzusem la Sayula** chiar ieri, la același ceas. Mai zărisem și porumbeii sfâșiiind cu zborul lor văzduhul liniștit, bătând din aripi ca și cum s-ar fi rupt de zi. Zburau și se așezau pe acoperișuri, iar țipetele copiilor zburătăceau prin aer, devenind azurii pe cerul asfințitului.

Eram aici, în satul fără zgomot. Și-mi auzeam pașii răsunând pe pavelele rotunde ale ulițelor. Pașii fuduli își

* În limba spaniolă, cuvânt compus care înseamnă textual „bate-drumuri“, numele popular al unei păsări mici, numite cachilo, care cuibărește în arături, căutându-și hrana în jur.

** Oraș din statul mexican Jalisco, la sud de capitala cu același nume.

repetau sunetul în ecoul zidurilor care prindeau culoare sub soarele la amurg.

La ceasul acela, mergeam pe strada mare. Cercetam casele pustii; porțile rupte, năpădite de buruieni. Cum spusese, oare, acel neica nimeni că se cheamă iarba? „Căpităneasă, domnule. O pacoste care abia așteaptă să plece lumea ca să năpădească bordeiele. Ai să vezi.“

Traversând ulița chiar la început, am zărit cum o femeie cu capul înfășurat până peste bărbie într-un șal lung s-a făcut nevăzută, de parcă nici nu fusese. Am pornit iar la drum, zgâindu-mă la broaștele porților. Până când femeia cu șalul lung înfășurat până peste bărbie mi-a tăiat iar calea.

– Bună seara! m-a salutat.

Am urmărit-o cu privirea. Și i-am strigat:

– Unde stă doña Eduviges?

Iar ea mi-a arătat cu degetul.

– Acolo. Casa de lângă pod.

Mi-am dat seama că vocea îi era din carne și oase, că gura ei avea dinți și o limbă care se-mpiedica și despiedica ori de câte ori vorbea, că ochii îi erau ca ai tuturor celor care viețuiesc pe pământ.

Se lăsase noaptea.

Mi-a urât iar seară bună. Deși nu erau nici copii care să se joace, nici porumbei, nici acoperișuri albastre, am simțit că satul trăia. Și că auzeam doar tăcerea, pentru că

nu eram încă obișnuit cu ea; poate pentru că în minte îmi roiau zgomote de voci.

Voci, da. Aici, unde aerul era rarefiat, se distingeau mai bine. Rămâneau grele în sinea fiecăruia. Mi-am amintit de spusele mamei: „Acolo ai să mă auzi mai bine. Am să fiu mai aproape de tine. Îmi vei simți glasul amintirilor mai aproape decât al morții, dacă moartea o fi avut vreodată glas.“ Mama mea... cea vie.

Aș fi vrut să-i reproșez: „Ai încurcat adresa. Mi-ai dat una greșită. M-ai trimis să-ntreb «unde-i una și unde-i alta». Într-un cătun singuratic. Să caut pe cineva care nu există.“

Am ajuns la casa de lângă pod, orientându-mă după vuietul râului. Am dat să pipăi poarta, dar am nimerit în gol. Am mișcat mâna în aer, ca și cum ar fi deschis-o curentul. Era acolo o femeie. M-a poftit:

– Hai înăuntru.

Și am intrat.

Rămăsesem la Comala. Căruțașul, care o apucase pieziș, m-a sfătuit înainte de despărțire:

– Merg mai departe, până unde se-adună măgurile. Acolo mi-i casa. Dacă vrei să vii cu mine, ești binevenit. Dar, de vrei să rămâi aici, n-ai decăt; în fond n-ar strica să arunci o privire prin sat, poate dai de vreun localnic viu.

Am rămas. De asta venisem.

– Unde-aș putea să mân? l-am iscodit aproape țișând.

– Caut-o pe doña Eduviges, dacă mai trăiește.

Spune-i că te-am trimis eu.

– Dar mata cum te numești?

– Abundio, mi-a răspuns. Dar n-am mai izbutit să-i aud și numele de familie.

– Sunt Eduviges Dyada. Intră.

Părea să mă fi așteptat. Avea totul pregătit, după cum mi-a istorisit, și m-a poftit s-o urmez printr-un lung șir de odăi cernite, la prima vedere pustii. Dar nu era așa; căci, de cum m-am obișnuit cu bezna, sub firul slab al luminii care venea în urma noastră, am zărit cum creșteau umbrele de-o parte și de alta și am simțit că străbăteam un coridor îngust care-și deschidea drum printre mogâldețe.

– Ce-i aici? am întrebat.

– Troace, mi-a spus ea. Toată casa mi-e plină de ele. Cei ce s-au dus au ales-o ca să-și țină lucrurile și nimeni nu s-a mai întors după ele. Dar camera ta-i în fund. E întotdeauna goală, că poate vine vreunul. Va să zică ești fiu-său?

– Al cui? am întrebat.

– Al lui Doloritas.

– Da, dar cum de-ai știut?

– Mi-a dat de știre c-o să vii. Chiar azi. C-ai să vii azi.

– Cine, mama?

– Da. Ea.

Nu știam ce să cred. Dar nici ea nu mi-a lăsat la ce să mă gândesc:

– Asta ți-i odaia, mi-a zis.

N-avea uși, doar cea pe care intrasem. Când ea a aprins lumânarea, am văzut că era pustie.

– Aici n-ai unde să dormi, i-am spus.

– Nu-ți face griji! Pesemne că ești ostenit, iar pentru omul obosit somnu-i saltea bună. Mâine o să-ți pregătesc un pat. Știi mata, nu-i ușor să mobilezi o încăpere cât ai zice pește. Așa ceva trebuie să ți se spună din vreme, dar mamă-ta nu m-a înștiințat decât acum.

– Mama, am zis, mama-i moartă de-acum.

– Deci de-aia i se auzea vocea așa slab, de parcă avea cale lungă de făcut, foarte lungă până aici. Acum pricep. Și de când e moartă?

– De șapte zile.

– Biata de ea! Pesemne că s-a simțit părăsită! Ne făgăduiserăm să murim împreună. Să plecăm amândouă în cealaltă călătorie, ca să ne dăm curaj, la nevoie sau necaz. Eram foarte prietene. Nu ți-a vorbit de mine?

– Nu, nicicând.

– Asta-i ciudat. Sigur că pe-atunci eram copilițe. Ea abia se măritase. Dar ne iubeam mult. Maică-ta era tare frumușică, așa, să zicem, gingașă, c-o iubeai de plăcere. Îți făcea poftă s-o iubești. Așadar, mi-a luat-o înainte,

nu? Dar fii sigur c-o ajung din urmă. Eu știu ce departe e cerul de noi; dar știu și s-o iau pe scurtături. Totul e să mori, cu ajutorul lui Dumnezeu, dar când vrei tu, nu când vrea El. Ori, de vrei, să-L silești să vrea înainte de vreme. Iartă-mă că te tutuiesc; dar te socotesc fiul meu. Da, de multe ori am zis: *Fiul lui Dolores trebuia să fie al meu*. O să-ți lămuresc eu altădată de ce. Acum vreau să-ți spun doar c-o s-o ajung din urmă pe maică-ta, pe unul din drumurile veșniciei.

Credeam că femeia e nebună. Apoi n-am mai crezut nimic. Mă simțeam într-o lume de departe și m-am lăsat în voia ei. Trupul părea să mi se moaie, se pleca în fața oricărui lucru, își ieșise din pripoane și oricine se putea juca cu el de parcă era o cârpă.

– Sunt ostenit, i-am zis.

– Vino mai întâi să îmbuci ceva. Cât de cât. Orice.

– Vin. Vin mai încolo.

Apa picura din olane, făcând gaură în nisipul din ogradă. Suna: pic, pic și apoi iar pic, în mijlocul unei frunze de dafin care se învârtea, ricoșând într-o fisură dintre cărămizi. Furtuna se domolise. Vântul clintea din vreme în vreme crengile unui *granado*^{*}, scuturând în

* *Granado* este arborele, înalt de 5-6 m, ale cărui fructe sunt rodiile.

ploaia deasă picături strălucitoare care se imprimau pe țărână și apoi se topeau în ea. Ghemuite ca-n somn, găinile își scuturau brusc aripile și o luau spre ogradă, ciugulind grăbit râmele pe care ploaia le scosese la lumină. De cum se risipiseră norii, soarele făcea pietrele să lucească, irizând totul în culori, bea apa din pământ, se juca cu văzduhul, dând strălucire frunzelor care jucau în vânt.

– Dar cât mai stai la latrină, băiete?

– Deloc, mamă.

– Dacă mai stai, o să iasă o viperă și-o să te muște.

– Da, mamă.

„Mă gândeam la tine, Susana. La colinele verzi. La cum înălțam zmeie de hârtie, când bătea vântul. Sfoara de cânepă îmi scăpa printre degete, purtată de vânt, în vreme ce de sus, de pe colnic, trăgeam cu urechea la zgomotul vieții de jos, din cătun. «Ajută-mă, Susana!» Mâini gingașe se prindeau de-ale mele. «Mai dă drumul la sfoară!»“

Vântul ne făcea să râdem; ne împletea privirile, iar sfoara ne fugea printre degete, pe urmele vântului, până se frângea trosnind ușor, ca ruptă de aripile unei păsări. De acolo, de sus, pasărea de hârtie cădea făcând piruete, târându-și coada din sfori, pierzându-se în verdeața pământului.

„Buzele ți-erău umede, parcă sărutate de rouă.“

– Ți-am spus să ieși din latrină, băiete.

– Da, mamă. Vin acuși.

„De tine mi-aminteam. Stăteai și mă priveai cu ochi de acvamarin.“

A ridicat privirile și și-a privit mama în ușă.

– De ce ieși așa de greu? Ce faci acolo?

– Mă gândesc.

– Și nu poți chibzui altundeva? E cu primejdie să stai prea mult în latrină. Altceva trebuia tu să faci. De ce nu mergi cu bună-ta la dezghiocat porumbul?

– Mă duc, mamă. Mă duc.

– Bunico, am venit să-ți ajut la dezghiocat porumbul.

– Am terminat de-acum; dar o să facem ciocolată.

Unde te-ai băgat? Cât a durat furtuna te-am tot căutat.

– Eram în ograda ailaltă.

– Da' ce făceai acolo? Spuneai rugăciuni?

– Nu, bunico, doar mă uitam cum plouă.

Bunica l-a privit cu ochii ei jumătate cenușii, jumătate galbeni, care păreau să ghicească ce-aveai în tine.

– Atunci du-te să cureți râșnița.

„La sute de metri deasupra tuturor norilor, mult, mult mai departe de toate, stai ascunsă tu, Susana. Ascunsă în nemărginirea Domnului, în spatele Divinei Lui Providențe, unde nu pot să te ating, nici să te văd, și unde nu ajung vorbele mele.“

– Bunico, râșnița nu-i bună de nimic, are inelul rupt.

– O fi măcinat Micaela *molcates** în ea. Nu-și schimbă năravul; ce mai, n-are leac.

– De ce nu ne luăm alta? De veche ce-i, nu mai e bună de nimic.

– Că bine zici. Deși cu ce-am cheltuit ca să-l îngropăm pe bunicul și cu dijma dată la Biserică, am rămas fără niciun sfanț. Dar ne-om sacrifica și-om lua alta. N-ar fi rău să te duci până la doña Inés Villalpando și s-o rogi să ne dea una pe datorie până-n octombrie. O să i-o plătim la recoltă.

– Da, bunico.

– Și, dacă tot faci drumul, să fie treaba treabă, spune-i să ne împrumute un ciur și o foarfecă de grădină; cu viiturile astea aproape ne intră tufele în fundurile descărnate. De-aș mai avea casa mare, cu ogrăzile ei întinse, nu m-aș văita. Dar bunicu-tău le-a prăpădit când a venit aici. Facă-se voia Domnului; niciodată nu-ți ies lucrurile cum ai vrea. Spune-i donei Inés că-i plătim toată datoria la cules.

– Da, bunico.

Zburau păsările colibri. Era vremea lor. Li se auzea fâșâitul aripilor printre iasomiile gârbovite de povara florilor.

* Știuleți de porumb încă necoți, mai necoți și mai mici decât cei „de lapte“, foarte zemoși.